

Г. В. Колеснікова,
аспірант ІЕП НАН України,
м. Донецьк

РЕГУЛЯТОРНИЙ ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ НА ДИНАМІКУ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямком грошово-кредитної політики держави повинна бути підтримка малого та середнього підприємництва. Зарубіжний досвід свідчить про те, що наявність розвинутої структури малих та середніх підприємств є основою для стабільного розвитку економіки сучасної держави. Взаємозв'язок держави і малого бізнесу здійснюється на взаємовигідній основі та має довгостроковий характер. При цьому роль держави полягає у забезпеченні високого рівня конкурентоспроможності національної економіки, проведенні прозорої, стабільної, ефективної податкової та регуляторної політики, створенні рівних сприятливих умов для розвитку різних форм бізнесу, включаючи малий, а також всебічній підтримці підприємництва та приватної ініціативи.

В умовах ринкових відносин грошово-кредитна політика є одним з основних важелів впливу держави на економічні процеси. У сучасному ринковому господарстві держава є основним кумулятивним центром, що регулює формування ринкового середовища й забезпечує стабільність економічного зростання. Ефективність грошово-кредитного регулювання залежить від стратегії монетарної політики, що визначається впливом на всі сфери господарського життя суспільства та формування закономірностей економічного розвитку у перехідний період. У нашій країні монетарна політика реалізується Національним банком України (НБУ), що здійснює емісію грошей, регулює платежі й резерви комерційних банків. З різним ступенем успішності НБУ виконує функції регулятора, а саме: проводить операції на відкритому ринку, визначає величину дисконтної ставки, змінює рівень резервної норми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі представлений досить широкий спектр думок щодо можливостей державного втручання в розвиток ринкової економічної системи. При цьому погляди вчених істотно змінювалися залежно від конкретних умов розвитку світового господарства. Дослідженням проблем законодавчого регулювання кредитних послуг банків та підтримки розвитку малого підприємництва присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених: Адамка Б. П. [13], Барановського О. І. [11], Малюгіної А. О. [10], Грідасо-

ва В. М. [12], Касьянюк С. В. [12], Вергелюк Ю. Ю. [8], Л'їберт К. [9], Кухарук Н. С. [7], Салтикової Г. [3], та ін.

Зокрема, Б. П. Адамка та Ю. Ю. Вергелюк досліджують теоретичні та практичні аспекти державного регулювання банківської діяльності та регулювання кредитних послуг банків. О. І. Барановський розглядає регуляторну політику урядів і центральних банків зарубіжних країн в умовах фінансової кризи. К. Л'їберт визначає кредитне посередництво як один з шляхів подолання наслідків фінансової кризи у країнах Європи. Взаємозв'язку процентної політики Національного банку України та комерційних банків, її вплив на розвиток реального сектора економіки України присвячені дослідження таких вчених як Н. С. Кухарук, Г. Г. Чмерук, В. М. Грідасова, Г. Салтикової. Питання державної підтримки малого та середнього бізнесу у країнах Європи розглянуті в дослідженні А. О. Малюгіної. Однак приведені дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених не враховують можливості системного підходу до вирішення окреслених проблем.

Основною **метою** статті є аналіз сучасного стану діяльності Національного банку України як основного регулятора грошово-кредитного ринку. А також обґрунтування необхідності системного розгляду впливу процентної політики Національного банку України на кредитну активність комерційних банків для задоволення попиту суб'єктів підприємницької діяльності в додаткових коштах.

Виклад основного матеріалу. Головною проблемою розвитку малого підприємництва в Україні залишається недостатній обсяг фінансових ресурсів. Основним джерелом додаткових фінансових ресурсів є кредитування банківськими та іншими фінансовими установами. Але під час їх взаємодії в ході надання кредиту виникають деякі протиріччя. З одного боку підприємець, який прагне отримати максимальний прибуток від своєї діяльності і, якщо умови кредитування для нього будуть не вигідними, він відмовиться від даного джерела фінансових ресурсів. З іншого боку банк (фінансова установа), який також прагне отримати прибуток і саме тому не стане зменшувати кредитні ставки за кредитом та пом'якшувати умови кредитування тобто не стане здійснювати діяльність, яка заздалегідь є збитковою. Ще одним фактором, який

впливає на політику банку (фінансової установи) є залежність від норм і правил встановлених державними органами регулювання і контролю діяльності фінансових установ (НБУ).

Протиріччя окремих кінцевих цілей державного регулятивного впливу на економіку спонукає центральний банк маневрувати у реалізації грошово-кредитної політики, тим самим враховувати стан господарської кон'юнктури та змін фаз ділового циклу для того, щоб своїми діями не сприяти посиленню тенденцій а ні „перегріву” економіки, а ні її спаду.

Центральний банк є особливим органом, що зумовлено його правовим статусом, який передбачає покладення на нього низки особливих функцій, а саме: забезпечення стабільності національної грошової одиниці, проведення грошово-кредитної політики, здійснення емісії грошей та організація їх обігу, налагодження системи рефінансування банків, банківське регулювання. Національний банк є вищим рівнем у дворівневій банківській системі України. Згідно із Законом України „Про Національний банк України” від 20 травня 1999 року Національний банк є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління [1].

Національний банк бере активну участь у державному управлінні економічними процесами в Україні шляхом проведення грошово-кредитної політики, а також здійснює спеціальні управлінські заходи у формі адміністративного та індикативного регулювання банківської діяльності. Національний банк не входить до жодної з гілок влади, що свідчить про його незалежність від органів державної влади.

Національний банк здійснює свою основну функцію через специфічні засоби і методи грошово-кредитної політики, за допомогою яких відбувається регулювання обсягу грошової маси. До таких методів, згідно із законом, відносяться [2]:

- визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків;
- процентна політика;
- рефінансування комерційних банків;
- управління золотовалютними резервами;
- операції з цінними паперами (крім цінних паперів, що підтверджують корпоративні права), у тому числі з казначейськими зобов'язаннями, на відкритому рівні;
- регулювання імпорту та експорту капіталу;
- запровадження на строк до шести місяців вимог щодо обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті;
- зміна строків розрахунків за операціями експорту товарів;
- емісія власних боргових зобов'язань та операції з ними.

В практиці більшості центральних банків різних

країн світу основним інструментом монетарного впливу на економіку є процентні ставки, специфіка дії яких формує окремий, так званий процентний канал трансмісійного впливу [3, с. 153]. Загальний механізм дії цього каналу полягає в тому, що зміна грошово-кредитної політики (насамперед через офіційну облікову ставку) прямо впливає на короткотермінові ставки на фінансовому ринку і через криву дохідності – на довготермінові.

Наразі основним негативним явищем у розвитку підприємств, пов'язаним з дією процентної політики НБУ та її впливом на функціонування банківської системи, є зростання витрат унаслідок підвищення процентних ставок за банківськими кредитами, що відповідно призводить до зменшення отримуваних фінансових результатів суб'єктів господарювання.

На процес формування процентної ставки за кредитом держава не має прямого впливу. Вона шляхом виділення додаткових ресурсів за пільговою ставкою може мати вплив на розмір процентної ставки за кредитними ресурсами. Одним із основних зовнішніх чинників, що впливають на розмір процентної ставки за кредитом є облікова ставка центрального банку. Облікова ставка центрального банку – це виважена у процентах плата, що береться центральним банком за рефінансування банківських установ. Облікова ставка є орієнтиром ціни на гроші. Зазвичай, процентні ставки за кредитами банків встановлюються на рівні, вищому облікової ставки. Водночас, облікова ставка залежить від різних чинників: характеру грошово-кредитної політики центрального банку, процентних ставок на міжнародному ринку позикових капіталів, стану платіжного балансу країни і курсу національної валюти.

Змінюючи рівень облікової ставки, центральний банк впливає на пропозицію грошей. Так, підвищення центральним банком облікової ставки призводить до зростання процентних ставок комерційних банків за кредитами та депозитами. Для вирішення цих протиріччя необхідне втручання держави опосередковано через окремі економічні регулятори та напряму через фінансування ресурсів банкам за пільговими ставками.

Політика Національного банку України із маневрування офіційною процентною ставкою знаходиться в руслі загальноєвропейської тенденції щодо зниження рівня облікових ставок, але сам рівень процентних ставок в Україні (внаслідок інфляції) і за кордоном не підлягає порівнянню. Наприклад, у травні 2013 року з метою боротьби з кризою Європейський центральний банк (ЄЦБ) знизив облікову ставку до нового історично низького рівня – із 0,75% до 0,5%.

Національний банк також знизив облікову ставку на 0,5%, і на 1 липня 2013 року вона становить 7%. Хоча облікова ставка залишається незрівнянно

високою та напрямок грошово-кредитної політики НБУ є позитивним.

Зараз державна політика України спрямована на виведення економіки з кризи. У 2012 році макроекономічні умови реалізації грошово-кредитної політики були нестабільними, що було пов'язано з несприятливою ситуацією на зовнішніх товарних та фінансових ринках, яка відповідним чином позначалася на ринкових очікуваннях. Зазначене вимагало гнучкості та оперативності в проведенні грошово-кредитної політики.

З метою підтримки ринкових тенденцій щодо здешевлення вартості кредитів Національний банк України знизив облікову ставку та кілька разів знижував ставки за активними операціями. Національний банк України також активно підтримував ліквідність банків через інструменти рефінансування та операції на відкритому ринку. Крім того, Національним банком України було вивільнено з окремого рахунку частину коштів обов'язкових резервів. Спрямованість операцій Національного банку України з регулювання ліквідності була нейтральною: обсяг операцій з рефінансування (16,2 млрд грн) майже дорівнював обсягу мобілізаційних операцій (17,2 млрд грн) [5].

Також спостерігалася тенденція до поступового зниження вартості кредитних ресурсів. Так, середньозважена відсоткова ставка за кредитами в національній валюті на міжбанківському кредитному ринку знизилась у травні до 5,8% з 9,5% у грудні 2011 року.

Починаючи з червня 2012 року макроекономічні умови проведення грошово-кредитної політики стали складнішими. Так, у III та IV кварталах 2012 року приріст реального ВВП набув від'ємного значення – „мінус” 1,3% та „мінус” 2,7% відповідно, причиною чого в основному була несприятлива ситуація для українських експортерів на зовнішніх ринках. Крім того, проведення грошово-кредитної політики в цей період ускладнювалося через посилення нестабільності у світовій фінансовій системі та погіршення ринкових очікувань (у тому числі через електоральні події). Зазначене зумовило зростання попиту на іноземну валюту на внутрішньому ринку, що потребувало здійснення Національним банком України інтервенцій для його збалансування. У результаті погіршення ринкових очікувань у червні – листопаді 2012 року депозити населення в іноземній валюті зростали (в середньому на 2,5% за місяць), у той час як депозити в національній валюті – суттєво не змінювалися (середньомісячний темп приросту був близьким до нуля). Водночас підвищувалася вартість позикових ресурсів. Зокрема, середньозважена ставка за кредитами на міжбанківському ринку зросла з 5,8% у травні до 15,8% у червні 2012 року та до кінця року була на високому рівні [5].

Ураховуючи необхідність нівелювання ризиків роз-

балансування грошово-кредитного ринку, Національний банк України утримувався від змін основних параметрів монетарних інструментів і механізмів та активізував підтримку ліквідності банківської системи. Загальний обсяг операцій з рефінансування банків у червні – листопаді 2012 року становив 72,2 млрд грн у той час як обсяг мобілізаційних операцій – 0,2 млрд грн. [5].

У грудні 2012 року умови проведення грошово-кредитної політики поліпшилися, що було пов'язано з послабленням дії сезонних чинників та завершення електорального процесу. Також стабілізації стану грошово-кредитного ринку сприяли заходи Національного банку України, вжиті для усунення кон'юнктурних дисбалансів.

У листопаді 2012 року через внесення змін до законодавства Національний банк України отримав право змінювати терміни розрахунку за операціями з експорту-імпорту та запроваджувати обов'язковий продаж експортної виручки таким чином було розширено інструментарій впливу Національного банку України на грошово-кредитний ринок.

Поліпшення ситуації наприкінці року позначилася на структурі приросту банківських депозитів. Приріст депозитів населення в національній валюті за місяць (3,5%) значно перевищував відповідний показник в іноземній валюті (0,7%). Також спостерігається зменшення попиту на іноземну валюту, що сприяло уповільненню процесу перетікання гривні на валютний ринок, це сприяло насиченню банківської системи ліквідністю та відповідно зниженню відсоткових ставок. Середньозважена процентна ставка за міжбанківськими кредитами в національній валюті в грудні 2012 року порівняно з листопадом знизилася до 8,1% з 23,3% [5].

Наприкінці року зменшилася потреба в підтримці ліквідності банківської системи з боку Національного банку України тому обсяг операцій рефінансування в грудні становив 8,2 млрд грн порівняно з 19,8 млрд грн у жовтні та 14,8 млрд грн у листопаді 2012 року [5].

Процентна політика Національного банку України була направлена на стимулювання процесів економічного зростання. З метою підтримки ринкових тенденцій щодо здешевлення вартості кредитів Національний банк України двічі знизив облікову ставку 23 березня 2012 року на 0,25 в. п. до 7,5% річних та 10 червня 2013 року ще на 0,25 в. п. до 7,0%, вона є базовою ставкою щодо інших процентних ставок Національного банку України (табл. 1).

У 2012 Національний банк України тричі знижував ставки за постійно діючими механізмами рефінансування овернайт – до 8,5% та до 10,5% за забезпеченими та незабезпеченими (бланковими) кредитами відповідно. Відповідно знижувалися середньозважені відсоткові ставки за тендерними кредитами Національ-

ного банку України та операціями прямого репо до 7,5% та до 7,62% у грудні 2012 року порівняно з 11,4% та 12,0% у грудні 2011 року відповідно [5].

У першому кварталі 2013 році спостерігається тенденція до зменшення процентних ставок за всіма інструментами рефінансування і становила 7,9% річних порівняно з 8,1% річних в останньому кварталі 2012 року. Середньозважена ставка за мобілізаційними інструментами – 2,4% порівняно з 2,6% відповідно [4].

Динаміку зазначених процентних важелів протягом місяців 2011 – 2013 рр. зображено на рис. 1.

Як видно з графіку основною тенденцією в процентній політиці НБУ є зниження процентних ставок за

всіма важелями рефінансування, що повинно призвести до здешевлення грошової маси та як наслідок збільшення її доступності через кредитування комерційними банками для суб'єктів підприємницької діяльності.

Завдяки стимулюючим заходам Національного банку України протягом 2012 та 2013 років спостерігаються тенденції до поступового зменшення вартості ресурсів як за міжбанківськими операціями, так і за операціями банків з клієнтами. Так, протягом зазначеного періоду процентні ставки за активними та пасивними операціями комерційних банків, у тому числі на міжбанківському кредитному ринку, були нижчими порівняно попередніми роками (табл. 2).

Вартість коштів за депозитно-кредитними опера-

Таблиця 1

Процентні ставки Національного банку України, % [4–5]

Показники	2011	2012	2013		
	грудень	грудень	квітень	травень	червень
Облікова ставка Національного банку України	7,75	7,5	7,5	7,5	7,0
Середньозважена ставка за всіма інструментами рефінансування	12,4	8,1	7,9	7,8	7,9
<i>у тому числі:</i>					
Кредити овернайт	9,4	8,7	8,7	8,7	8,0
Кредити, надані шляхом проведення тендера	12,5	7,5	7,5	7,5	6
Операції репо	12,6	7,9	7,6	7,6	7,6
Стабілізаційні кредити	-	-	-	9,5	-

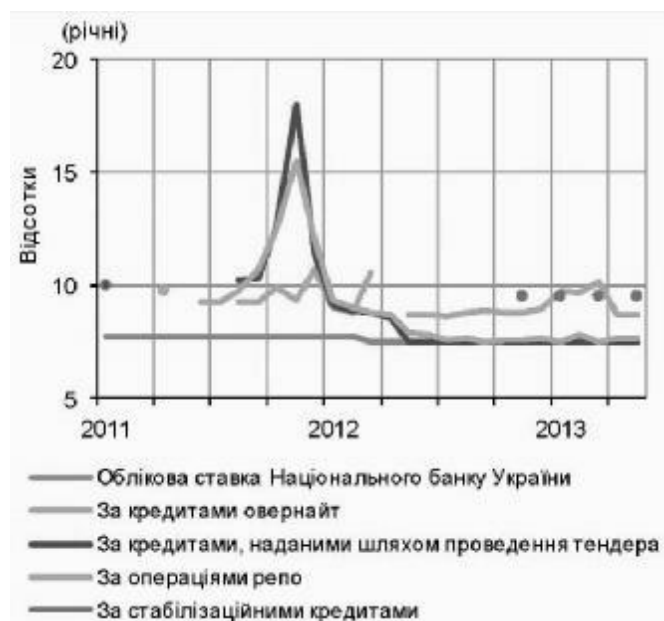

Рис. 1. Процентні ставки рефінансування Національного банку України [6]

ціями банків із клієнтами у 2012 році була вищою, ніж у 2011 році. Зокрема, збільшилися середньозважені процентні ставки в національній валюті за: кредитами – до 17,6% з 17,2% відповідно; депозитами – до 13,7% порівняно з 11,1%. Середньозважена процентна ставка за угодами на міжбанківському кредитному ринку зменшилася до 8,1% порівняно з 9,5% відповідно. Середньозважена процентна ставка в іноземній валюті за депозитами в 2012 році зменшилася до 4,8% з 5,7%

у 2011 році, тоді як цей показник за кредитами збільшився до 9,3% з 8,4% відповідно [5].

Наглядно динаміку середньозважених процентних ставок за кредитами та депозитами за останні три роки зображено на рис. 2 [5] та рис. 3 [4].

У першому кварталі 2013 року порівняно з груднем минулого року зменшилися середньозважені процентні ставки в національній валюті за: кредитами – до 15,9% з 17,6% відповідно; депозитами – до 10,6% по-

Таблиця 2

Динаміка середньозважених процентних ставок за кредитами та депозитами у 2011 – 2013 роках [4]

Показники	2011	2012	2013
Ставки за кредитами в національній валюті	17,2	17,6	15,9
Ставки за депозитами в національній валюті	11,1	13,7	10,6
Середньозважена ставка за угодами на міжбанківському кредитному ринку	9,5	8,1	2,4

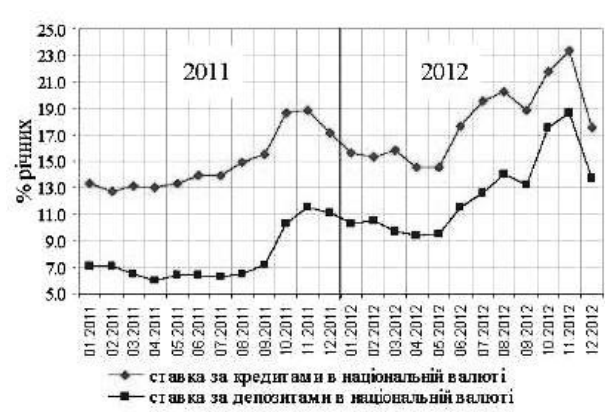

Рис. 2. Динаміка середньозважених процентних ставок за кредитами та депозитами у 2011 – 2012 роках

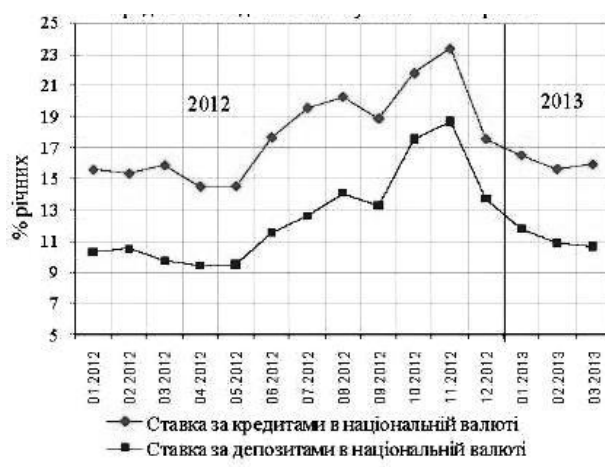

Рис. 3. Динаміка середньозважених процентних ставок за кредитами та депозитами у 2012 – 2013 роках

рівняно з 13,7%; угодами на міжбанківському кредитному ринку – до 2,4% з 8,1%. Середньозважені процентні ставки в іноземній валюті в березні поточного року порівняно з груднем 2012 року дещо збільшилися, зокрема за: депозитами – до 5,6% з 4,8%; кредитами – до 10,0% з 9,3% [4 – 5].

Отже, з моніторингу процентної політики Національного банку можна зробити висновок про те, що його вплив як регулятора грошово-кредитної політики є суттєвим. Виважена та своєчасна політика НБУ у 2012 та першому кварталі 2013 року сприяла зниженню вартості коштів на всіх сегментах грошово-кредитного ринку. Так середньозважена ставка за кредитами в національній валюті за I квартал 2013 року зменшилася до 15,9% з 17,6%, на міжбанківському ринку – до 2,4% з 8,1%. Що призвело до поживлення кредитної активності банків. Загальний обсяг залишків кредитів за I квартал 2013 року збільшився на 1,4% порівняно зі зменшенням на 0,3% за відповідний період 2012 року [4 – 5].

Безперечним є вплив Національного банку України на економічні відносини між позичальниками та банками, адже їх реалізація відбувається в межах грошово-кредитної політики. Ст. 7 Закону України „Про Національний банк України” [1] визначає право НБУ та проведення на реалізацію грошово-кредитної політики, а ст. 24 проголошує, що грошово-кредитна політика проводиться із врахуванням основних параметрів економічного та соціального розвитку.

Зазначені зміни в грошово-кредитній політиці національного банку України сприяли наступним змінам параметрів кредитного ринку для малого підприємства. Зокрема, у першому кварталі 2013 року спостерігається незначним зниженням рівня процентних ставок на 1 – 2 процентних пункти по всіх кредитних продуктах для сегмента мікро-, малого і середнього бізнесу. При цьому активізація кредитного ринку проходить досить повільно, оскільки для бізнесу процентні ставки зостаються на досить високому рівні, та й більшість банків намагаються мінімізувати свої ризики не за рахунок більш зваженого підходу до аналізу бізнесу позичальника, а за рахунок твердої застави та мінімального резерву під кредитну операцію. Найкращим для банків предметом забезпечення залишається нерухомість, причому її вартість (за оцінкою банку) повинна перевищувати розмір кредиту в 1,5 – 2 рази.

Кількість банків, що працюють із сегментом мікро-, малого та середнього бізнесу, за проаналізований період зменшилася на один – тимчасово призупинено кредитування у „Правекс-банку”. Також „Дельта банк” значно скоротив продуктивний ряд для клієнтів малого бізнесу.

Середній рівень процентних ставок за заставними цільовими кредитами коливається на рівні 22 – 23%

річних. На загальному фоні виділяється „Ощадбанк”, який декларує процентні ставки від 16% річних у гривні. Також в „Укргазбанку” та „Всеукраїнському Банку Развитку (ВБР)” спостерігається низький рівень процентних ставок – від 19% річних [8].

Кількість банків, які надають кредити без застави (експрес кредити), у першому кварталі 2013 року на ринку кредитів є незначною, лише 6 банків із 42 проаналізованих. Перелік банків першої групи за класифікацією НБУ, а також банки, які позиціонують себе активно працюючими із сегментом мікро-, малого і середнього підприємництва приведені в табл. 3.

Процентні ставки за даним видом кредитів також знизилися. Рівень процентних ставок по кредитах без застави коливається в діапазоні 24 – 44,28% у гривні (рівень процентних ставок прорахований з урахуванням щомісячної комісії, яка на пряму збільшує розмір процентної ставки). Також за даним видом кредитування існує одноразова комісія від 1 до 9,99%. Максимальна сума, яку можна отримати без застави – 250 000 грн. Найдешевший кредит без застави з максимальною сумою у 100 000 грн можна отримати в „ПроКредит Банку” під 24% річних з одноразовою комісією у 2% [8].

Динаміка рівня процентних ставок у національній валюті за різними програмами кредитування для МСП представлена в табл. 4 та зображена на рис. 4.

На графіку представлена динаміка зміни рівня процентних ставок у гривні за основними кредитними продуктами, що пропонуються сегменту мікро-, малого та середнього підприємництва.

Процентна ставка, зазначена на графіку, розрахована як середньоарифметичне значення задекларованих банком процентних ставок (тільки процентна ставка, без урахування можливих комісій) у розрізі кредитних продуктів.

Кредитні продукти згруповані таким чином: – автотранспорт – заставні кредити, цільовим призначенням яких є придбання автотранспорту; – нерухомість – заставні кредити, цільовим призначенням яких є придбання нерухомості; – устаткування – заставні кредити, цільовим призначенням яких є придбання обладнання; – поповнення оборотних коштів – заставні кредити, цільовим призначенням яких є поповнення оборотних коштів; – мікро – заставні кредити, що надаються на різні цілі, пов'язані з розвитком (розширенням) бізнесу; – експрес – кредити без застави, що надаються на різні бізнес-цілі.

Згідно з даними Національного банку України за сім місяців 2013 року суб'єктам господарювання було надано нових кредитів в сумі 19043 млн грн, загальна кількість виданих кредитів суб'єктам господарювання складає 75,4% від загальної кількості виданих кредитів (табл. 5) [9].

Таблиця 3

Перелік банків активно працюючих з сегментом малого та середнього підприємництва [8]

1.	ПАТ „КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК”	22.	ПАТ „Мегабанк”
2.	ПАТ „Ерсте Банк”	23.	ПАТ „Надра”
3.	ПАТ „ПІРЕУС БАНК МКБ”	24.	ПАТ „ОТР”
4.	ПАТ „ПРОКРЕДИТ БАНК”	25.	ПАТ „Ошадбанк”
5.	ПАТ „Укрсоцбанк”	26.	ПАТ „Банк Південний”
6.	ПАТ „Універсал Банк”	27.	ПАТ „Правекс-банк”
7.	ПАТ „ВСЕ УКРАЇНСЬКИЙ АКЦІОНЕРНИЙ БАНК”	28.	ПАТ „Приват банк”
8.	ПАТ „ФОЛЬКСБАНК”	29.	ПАТ „Промінвестбанк”
9.	ПАТ „Альфа-банк”	30.	ПАТ „ПУМБ”
10.	ПАТ „Астрабанк”	31.	ПАТ „Райффайзен Банк Аваль”
11.	ПАТ „БАНК КІПРУ”	32.	ПАТ „СБЕРБАНК РОСІЇ”
12.	ПАТ „Брокбізнесбанк”	33.	ПАТ „Сведбанк”
13.	ПАТ „ВБР”	34.	ПАТ „УББ”
14.	ПАТ „ВТБ”	35.	ПАТ „Укргазбанк”
15.	ПАТ „Дельта банк”	36.	ПАТ „Укрсиббанк”
16.	ПАТ „Златобанк”	37.	ПАТ „Укрессимбанк”
17.	ПАТ „Имексбанк”	38.	ПАТ „УПБ”
18.	ПАТ „Банк „Київська Русь”	39.	ПАТ КБ „ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА”
19.	ПАТ „Банк Кредит Дніпро”	40.	ПАТ „Фінанси и кредит”
20.	ПАТ „Кредитпромбанк”	41.	ПАТ „Банк Форум”
21.	ПАТ „Кредобанк”	42.	ПАТ „Банк Хрещатик”

Таблиця 4

Динаміка ставок за кредитними програмами для МСП [8]

Програми кредитування	2012г (II квартал)	2012г (III квартал)	2012г (IV квартал)	2013г (I квартал)
Автотранспорт	19,38%	22,01%	23,58%	21,71%
Мікро кредит	22,15%	23,55%	25,08%	23,11%
Нерухомість	21,36%	23,37%	24,91%	23,07%
Устаткування	21,23%	23,51%	24,24%	22,65%
Поповнення обігових коштів	20,96%	22,90%	24,74%	22,62%
Експрес кредит	24,60%	27,86%	29,25%	26,20%

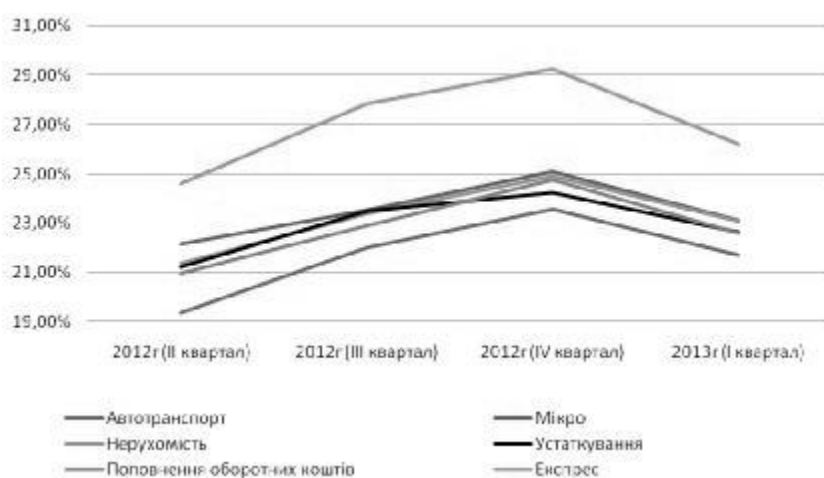

Рис. 4. Динаміка рівня процентних ставок за програмами кредитування МСП

Проте стан кредитування малого підприємництва знаходиться у скрутному становищі. Спостерігається тенденція до збільшення питомої ваги кредитів наданих малим підприємствам у загальному обсязі кредитного портфелю банків України. Питома вага кредитів, наданих банками України малим підприємствам, у загальному обсязі кредитного портфелю банків у 2012 році склала лише 13,7% (табл. 6).

Національний банк України впливає на процентну політику комерційних банків по кредитним та депозитним операціям шляхом непрямих засобів керування. Та кредитні й депозитні операції не є єдиними об'єктами управління процентної політики комерційних банків.

Поряд з обліковою ставкою НБУ також активно використовує такий важливий важіль грошово-кре-

дитного регулювання як зміна норм обов'язкових резервів. Очевидно, що норми резервних вимог центральних банків мають не скільки прямий, скільки непрямий вплив на процентну політику комерційних банків, тому що банки формують свої депозитні і кредитні портфелі (беручи до уваги процентну політику щодо депозитних та інвестиційних операцій) з урахуванням норм відрахувань, установлених НБУ. Наразі у комерційних банків стосовно НБУ виникають обґрунтовані претензії стосовно визначення норм обов'язкових резервів і наступного використання залучених коштів на рахунки резервування в НБУ.

Справа в тому, що в нашій країні норми обов'язкових резервів диференційовані лише в залежності від термінів зберігання коштів у депозитах. У світовій банківській практиці також широко використовується

Таблиця 5

Основні показники діяльності банків України (млн., грн.)

№ з/п	Назва показника	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.07. 2013
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Кредити надані	485 368	792 244	747348	755 030	825320	815 327	832917
	з них:							
1.1	кредити, що надані суб'єктам господарювання	276 184	472 584	474991	508288	580907	609202	628245
1.2	кредити, надані фізичним особам	153 633	268 857	222538	186540	174650	161775	163358
2.	Довгострокові кредити	291 963	507 715	441778	420061	426430	394246	392677
2.1	з них: довгострокові кредити суб'єктам господарювання	156 355	266 204	244412	262199	290348	276683	281 933
3.	Зобов'язання банків	529 818	806 823	765127	804363	898793	957872	1018500
	з них:							
3.1	кошти суб'єктів господарювання	111 995	143 928	115204	144 38	186 13	202550	207888
3.1.1	з них: строкові кошти суб'єктів господарювання	54 189	73 352	50511	55 276	74239	92786	90735
3.2	кошти фізичних осіб	163 482	213 219	210006	270733	306205	364003	407993
3.2.1	з них: строкові кошти фізичних осіб	125 625	175 142	155201	206630	237438	289 29	319805

Таблиця 6

Питома вага кредитів, наданих банками України малим підприємствам [10]

Роки	Питома вага кредитів, %
2010	10,7
2011	12,6
2012	13,7

диференційований підхід при визначенні норм обов'язкових резервів. Наприклад, у Німеччині Бундесбанк застосовує таку систему резервування: за поточними зобов'язаннями – не більше 30%, за строковими депозитами – не більше 20%, за ощадними вкладками – не більше 10% [11].

У даних межах Бундесбанк має можливість варіювати норми в залежності від цілей регулювання. Поряд із цим у багатьох країнах застосовується також диференціація норм обов'язкових резервів у залежності від розміру внеску, що може бути використано й у вітчизняній практиці. Наприклад, Бундесбанк використовував для резидентів такі прогресивні ставки процента за депозитами до запитання в залежності від розміру внеску: до 10 млн євро – 6,6%, від 10 до 100 млн євро – 9,9%, і понад 100 млн євро – 12,1%. За строковими і ощадними депозитами процентні ставки встановлювалися незалежно від обсягу – 4,95% і 4,15% відповідно [11].

З іншого боку, в українських банків виникають претензії до Національного банку України з приводу витрат коштів, залучених на рахунки обов'язкових резервів. Відповідно до чинного законодавства, НБУ використовує ці кошти з метою підтримки стабільності банківської системи. Водночас, жодне гучне банкрутство великих комерційних банків країни не супроводжувалося підтримкою з боку НБУ у вигляді видачі коштів із резервного фонду. Важливим є юридично визначити норми витрачання коштів із фонду резервування, що зніме напруженість у відношеннях центрального і комерційних банків, а також дозволить більш обґрунтовано і аргументовано підходити до оцінки складної ситуації, що склалася по підтримці стабільності кожного окремого комерційного банку і банківської системи в цілому [12].

В період низької кредитної активності комерційних банків у сфері кредитування малого підприємництва ефективним інструментом впливу з боку Національного банку України є механізми прямого кредитування: селективні кредити, дисконтні механізми та субсидування процентних ставок.

Якщо звернутися до досвіду розвинутих країн в подоланні кризових явищ в економіці держави, то на увагу заслуговує впровадження такого прямого методу впливу як кредитне посередництво, зокрема у Франції [13, с. 89]. До посередника можуть звернутися підприємства, які відчувають труднощі з доступом до кредитних коштів, оскільки в його завдання входить:

- перевіряти дотримання банками взятих на себе зобов'язань в обмін на державну підтримку, яку вони отримують;
- не залишати без допомоги не одне підприємство, особливо МСП, якщо воно зіткнулося з проблемою фінансування;

- розглядати обставини, в яких виявилася кожне підприємство, і пропонувати конкретні способи рішення в кожному можливому випадку;

- призначати кредитних посередників у кожному департаменті, щоб розглядати заявки підприємств на місцях;

- повідомляти уряду про всі серйозні проблеми.

Звернення до посередника дозволяє двом підприємствам з трьох (63%) знайти фінансування після першої відмови. Дослідження проведене Банком Франції показало, що абсолютна більшість підприємств (89%), успішно пройшли через кредитне посередництво, змогли подолати кризу, в той час як практично третина компаній, яким не вдалося допомогти, були визнані неспроможними протягом наступного року.

У цілому можна виділити три фактори, які пояснюють успіх кредитного посередництва. По-перше, це професіоналізм посередників, які працювали „на місцях”, в департаментах, їх знання регіональних економічних особливостей і можливість підтримувати тісні відносини з банківським співтовариством. По-друге, це підтримка з боку OSEO. Гарантії, надані цією організацією, значно полегшили розгляд заявок. І, нарешті, по-третє, прийняття фінансовою спільнотою кредитного посередництва. На початку дії цього механізму позиція керівників банків коливалася від обережності до ворожості. Але в підсумку компетентність і зважені дії кредитних посередників змусили змінити свою думку навіть самих негативно налаштованих керівників [14].

Тож, доцільним для України є створення при відділеннях НБУ служб медіації кредитування (посередництва), метою яких є відновлення діалогу між кредитором та позичальником, відкриття банківських кредитних ліній, що сприятиме відновленню фінансового забезпечення суб'єктів господарювання, які гостро його потребують. Медіація – це процес, в якому нейтральна третя сторона, медіатор, допомагає вирішити конфлікт, сприяючи виробленню добровільної угоди між конфліктуючими сторонами. Медіатор полегшує процес спілкування між сторонами, допомагає глибше зрозуміти їхні позиції та інтереси, шукає ефективні шляхи вирішення проблеми, надаючи можливість сторонам дійти власної згоди.

Для поліпшення ситуації, яка склалася необхідно створення механізму впливу держави на розвиток кредитування малого підприємництва з ціллю узгодженості грошово-кредитної політики з потребами банківського сектору та суб'єктів господарювання. Приклад можливого механізму регуляторного впливу НБУ на кредитування малого підприємництва запропонований на рис. 4.

Такий механізм дозволить розмежувати сфери

впливу прямих і непрямих важелів на процес кредитування, та відстежити результати такого впливу.

Одним з ключових каталізаторів процесу кредитування в сучасних умовах повинні стати служби кредитної медіації, на які буде покладено функції посередника для налагодження взаємодії кредитора та позичальника.

Отже, процентна ставка Національного банку України повинна змінюватися до реакції ринку на поточне зниження процентної ставки, а також до змін економічної ситуації в країні. Актуальним також є використання прямих та непрямих важелів регулювання грошово-кредитного ринку, що дасть можливість забезпечити належний вплив на кредитну активність комерційних банків. Поєднання монетарних інструментів дозволить сформувати ринок позичкового капіталу, що здатний ефективно розв'язувати проблеми задоволення попиту суб'єктів підприємницької діяльності в додаткових коштах.

Стабільне фінансування підприємницької діяльності в період ринкової трансформації економіки завжди було однією з актуальних проблем на шляху стійкого зростання економіки. Підприємства малого бізнесу як у розвинутих країнах, так і в тих, що розвиваються, завжди мали труднощі з отриманням фінансової допомоги від банків і фінансових установ. Тому необхідне більш детальне вивчення ролі НБУ у забезпеченні умов пільгового кредитування та впровадження лібералізації кредитних відносин. Особливо це актуально в жорст-

ких умовах фінансової кризи та рецесії, коли відбувається збільшення ризиків при кредитуванні.

Література

1. **Про Національний банк України** : Закон України від 20.05.99 № 679-XIV із змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua> 2. **Конституційні** повноваження та правовий статус Національного банку України / Юридичний департамент НБУ // Вісник НБУ. – 2013. – № 6. – 8 – 10. 3. **Салтикова Г.** Вплив процентної політики держави на розвиток реального сектора економіки України / Г. Салтикова // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 2 (31). – С. 153 – 157. 4. **Монетарний** огляд 2013 рік [Електронний ресурс] / Національний Банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58037 5. **Монетарний** огляд 2012 рік [Електронний ресурс] / Національний Банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=503712> 6. **Аналітичний** звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні [Електронний ресурс] / Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/1220> 7. **Бюлетень** Національного Банку України Травень 2013 року [Електронний ресурс] / Національний Банк України. – Режим

Рис. 4. Механізм впливу НБУ на процес кредитування МСП (розроблено автором)

доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=57446> 8. **Аналіз** ринку кредитних продуктів [Електронний ресурс] / Програма кредитування ММСП в Україні. – Режим доступу: http://microcredit.com.ua/uk/for_businesses/credit_banks/2013_1.html 9. **Основні** показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807 10. **Кавтиш О. П.** Аналіз діяльності підприємств малого бізнесу та шляхи підвищення їх прибутковості [Електронний ресурс] / О. П. Кавтиш, Т. О. Колісна // Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2028> 11. **Кухарук Н. С.** Сутність та призначення процентної політики банку / Н. С. Кухарук, Г. Г. Чмерук [Електронний ресурс] // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2011_1/part2/29.PDF 12. **Вергелюк Ю. Ю.** Державне регулювання кредитних послуг банків в Україні / Ю. Ю. Вергелюк [Електронний ресурс] // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірник наукових праць. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prbbsu/2012_34/34_01_11.pdf 13. **Льиберт К.** Кредитне посередництво / К. Льиберт; пер. с франц. Л. А. Зубченко // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 2: Экономика. Реферативный журнал. – 2011. – №1. – С. 89 – 90. 14. **Малюгина А. А.** Опыт государственной поддержки малого и среднего бизнеса во Франции : автореферат дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.14 – Мировая экономика / Анастасия Александровна Малюгина ; Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации. – М., 2012. – 24 с. 15. **Барановський О. І.** Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. І. Барановський // Вісник НБУ. – 2009. – 34. – С. 8 – 19. 16. **Грідасов В. М.** Моделювання основних підходів облікової політики НБУ / В. М. Грідасов, С. В. Касьянюк // Вісник ЖТУ. – 2012. – № 2. – С. 294 – 296. 17. **Адамик Б. П.** Трансформація парадигми державного регулювання банківської діяльності в умовах фінансової кризи / Б. П. Адамик // Збірник наукових праць університету державної податкової служби України. – 2010. – № 1. – С. 7 – 18.

Колеснікова Г. В. Регуляторний вплив Національного банку України на динаміку кредитування малого підприємництва

В статті досліджено стан процентної політики на-

ціонального банку України. Розглянуті важелі регулятивного впливу національного банку України на кредитування суб'єктів малого підприємництва та шляхи поліпшення доступу до кредитних ресурсів суб'єктам малого підприємництва. Запропоновано створення служб медіації, на які буде покладено функції посередника для налагодження взаємодії кредитора та позичальника в ході процесу кредитування суб'єктів малого підприємництва.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, регуляторна політика, Національний банк України, суб'єкти малого підприємництва, процес кредитування, комерційний банк, облікова ставка НБУ, медіація.

Колеснікова Г. В. Регуляторное влияние Национального банка Украины на динамику кредитования малого предпринимательства

В статье исследовано состояние процентной политики Национального банка Украины. Рассмотрены рычаги регулятивного воздействия Национального банка Украины на кредитование субъектов малого предпринимательства и пути улучшения доступа к кредитным ресурсам субъектам малого предпринимательства. Предложено создание служб медиации, на которые будут возложены функции посредника для налаживания взаимодействия кредитора и заемщика в ходе процесса кредитования субъектов малого предпринимательства.

Ключевые слова: денежно-кредитная политика, регуляторная политика, Национальный банк Украины, субъекты малого предпринимательства, процесс кредитования, коммерческий банк, учетная ставка НБУ, медиация.

Kolesnikova G. V. Regulatory Impact of the National Bank of Ukraine on the Dynamics of Lending to Small Businesses

This paper investigates the state of interest policy of the National Bank of Ukraine. Considered leverage the regulatory impact of the National Bank of Ukraine on financing small businesses and ways to improve access to credit for small businesses. A creation of mediation services, which will be empowered to debug agent interaction lender and the borrower in the course of lending small businesses.

Key words: monetary policy, regulatory policy, the National Bank of Ukraine, small businesses, the process of lending, commercial bank, the discount rate, mediation.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2013

Прийнято до друку 30.08.2013